

JUHTENYÉSZTÉSI UTASÍTÁS GRÓF FESTETITS GYÖRGY
URADALMAIBAN. 1793.

Circulare.

A' Birkák' Nemesítése.

A' ménnyiben tapasztaltattna; hogy ambátor már több izbéli Rendelések által a' Birka Seregek Generációk által való nemesítések módja meg határozottatott; mégis némely Uradalmakban, aza' M. Uraságnak ízeljával egyező szerentsés előmenetellel, nem olytattatik, mivel azon Manipulációnak miben létét tökéletesen nem értik, azon okból ezen jegyzések állandó Systemául megállittatván, ki adattnak az Uradalmi Tisztségeknek 's annak mindenekben léendő eszközlése rendeltetik.

A' Birkák gyapja egyedül tsak generációk által nemesítettven meg, annak a' következő generale Principiumokon kellek épülni, úgy mint:

1. A' Véreknek öszve keveredések egy általjában meg akadáljotasson, azon okból a' hágatás idején öszve ne egyelítessenek, hanem mindegyik generációbéli Anya Birka Gyapjához alkalmaztatott kossal Hágatasson meg külön-külön.

2. Az Anya Birkákhoz a' Gyapjura nézve jobb, de legalább hasonló feinságú Kosok botsajtassanak.

3. Harmad fél esztendős Kosoknál fiatalabbakkal, 's legfelyebb 9. Esztendőseknél öregebbekkel ne hágattasson;

4. 9. Esztendős Anya Birkáknál vénebbek, más fél esztendősnél pedig fiatalabbak Kos alá ne botsajtassanak, sőt ha ezen utolsóbb nevezett Birkák között némely gyengébbek találtatnának, azok tsak harmadfü korokban hágattassanak meg.

A' Birka Sereg felosztásáról és hágatásáról.

1. A' Mélt. Uraság Minden Uradalmaira nézve a' Georgicon béli, és a' Keszthelyi Felső Majori Birka seregek választattván generalis Fő Anya Seregeknek, melyekből a' M. Uraságnak minden Uradalmi-

ban lévő Seregei fein hágó Kosok által fognak megneemesíttetni, ezen kívül választatik minden Uradalomban egy particularis Anya sereg:

Keszthelyi uradalomban	---	---	Vallusi
Ollári	”	---	Úji Majori
Csáktornyai	”	---	Sz. Rochusi
Csurgói	”	---	Porrogi
Sz. Miklósi	”	---	Sz. Miklósi
Balaton Keresztúri uradalomban	---	---	B. Keresztúri
Szalk Sz. Mátonyi	”	---	Szt Lőrintzi

Birka seregek; mely particularis Anya Seregek 3. Különös osztályokra illy módon osztassanak fel.

2. Hogy az első szakaszban a' leg finom gyapjut hordozó Birkák; a Másodikban Középszerűek; a' harmadikban pedig, a' leg alább valók választassanak ki. — Az első Szakaszban léendő Anyabirkák jeletessenek meg numerusok által (1. 2. 3.) mely számok azoknak jobb oldali pofájokra fekete Festékekkel festessenek, mely Festék firnáiszal legyen készülve, ezen meg jelelés ésf el osztásson személyessen jelen legyen a' Tisztség.

3. Ezen Módra 3. tsapásokra fel osztatott, és meg jeelt, Anya Birkákat, nem lészen szabad egyik osztályból, a' másikba által tenni; hanem mindenik osztálynak szaporodásából a' vén és már ellésre nem alkalmas Birkák, a' vagy pedig más testbéli fogyatkozásokkal bírók ki mustráltatván, remundáltattnak: ha pedig a' Sereg az Uradalom által meg határozandó számnál fellebb szaporodna, akkoron, a 3-ik Szakaszbeli Birkákból némelyek a' Többi seregekbe hajtaßsanak.

4. Ezen meg nevezett 3. osztályokhoz, 8-ber hónapnak 11-ik napján állandóul hasonló jellel meg jeelt Kosok botsajtattván, a' Hágatásnak 6. Hetekig tartandó idejek alatt Különös helyen legeltessenek.

5. Ezen Kosok, minek utánna osztályaiban a 2-ik Esztendőt ki töltötték volna; azonnal okvetlen más osztályba tétessenek, által. Külömben a' fent ki tett Generalis Reguláknak Czikelye ellen hibáztatna, mivel 3-ik Esztendőben a' Másfél esztendős Nöstények már hágatás alá kerülván a' vérek öszve kevertettnének, a' mennyiben akkoron a' Kosok tulajdon fiaikat hágnák meg.

6. A' Kosoknaók egyik osztálybl a' másokban leendő által hajtások illy rendel essen meg; hogy t. i. az első szakaszba a 2. Esztendőt ki töltött Kos, a' második osztályba, a' másodikban lévő, pedig a' 3-ikban, tétessen által, a hoz Képest tehát az első szakaszban hágott Kosok helyett a' Generalis Anya Seregből friss Kosok fognak adatni, a' 3-ik szakaszból kimustrált Kosok pedig a' Külső Seregbe hajtának; hogy ha pedig az első osztályból, a' másodikba botsajtott Kosok,

azokban lévő anya Birkáknak hágatásokra elégségesek nem lennének, akkor az első osztályban nevelt Kosokkal pótoltsasson ki az abban meg kívántató Kosoknak száma.

7. Hogy pedig a' Hágatásba hiba ne történjen, minden uradalombéli particularis Anya Birka seregre nézve az ide sub A mellékelt hágató protocollum fog vezettetni; mely minden esztendőben Julius Hónap elején okvetetlen a' Directióhoz be küldessen, mellyből minden particularis anya sereg első osztályában meg kívántató friss Kosoknak száma meg tudatván, ahoz képest fog 7-ber első Napján minden Uradalomnak első osztálybéli 100 darab hágás alá menendő Anya Birkáira 3. Kos; reservába pedig minden 200. Darabra egy a, Keszthelyi Generalis Főanya Seregből adattni, ezen meg nevezett terminusa tehát, azon meg kívántató Kosoknak elhajtására egy alkalmas, és hiv pásztor embert ide Keszthelyre küldeni el ne mulasson.

8. A' hágatásban ilyen Rendet Kell tartani; hogy t. i. az osztályban lévő kosokat azokba nem egyszerre, hanem két részre fel osztván, tsak felével hágattasson, melly minek utánna 5 napig hágott volna, váltasson meg a' másik kevert [így! „hevert“ helyett — másoló jegyzése] részivel, mely Kosok ha valamenynyire gyöngék, vagy bágyottak lennének, valamelyes zab is adatasson nekik hágatás ideje alatt.

9. A' hágó Kosoknak választásában, a' 3-ik generalis Regulában jelentett praecautio Kivül, különösen a' gyapju Feinságra kell vigyázni; hogy t. i. az egyenlő tömött és a' Kos lába szárán is bondor legyen; egy általában pedig a Seregbe bé ne eresztessen, az ollyas Kos, melynek hátulsó tzombjain még valamelyes durvább szőr találtatik.

10. A' Bárányok illy Móddal fognak jeletetni; hogy az első Osztálybéli anyabirkáktól származottaknak farkai 3 Tzolnyira, a' Második osztálybéliek ötre vágattatnak; a' 3-ik Szakaszból lett Bárányoknak pedig Farkai, a' Magok valóságokban hagyattatnak, e lévén tehát az osztályoknak jelei.

11. A' Generációk a' következő Jelek által fognak megkülönböztetni, hogy t. i. Bárányok bal füleire vágatasson egy V. betű Forma, vágás, mely az első generációt jelenti, ezen első generatiobéli ellés, a' másfél esztendőt meg halladván Friss Kosokkal hágatasson meg, azoknak tehát Bárányai a' Második generációt tévén Kettős VV. jelettetnek meg; úgy az ezen Bárányok Másodfira menvén, és Friss Kosokkal meg hágattatván, azoknak Fiai, a' 3-ik generációt tévén VVV. azaz hármas v betűvel, jelettesse meg. Végre az ezektől származott Bárányok a 4-ik generációt tévén, Négyes VVVV. jelettesse meg. Ezen Jeleléseken kívül általában minden birkának jobb Fülére a' Mgos Uraságnak szokott jele az F. betű vágatasson.

12. A' Generatiók ne confundáltassanak, p. o. illy Formán az első felosztás szerint, még az Osztályban lévő Öreg Anya Birkáknek bárányai (ha szinte azon Anyák 3. különös kos által meg hágatattak volna); még is tsak mindég az első generációból valók lesznek; nem pedig mindenik Fris Kostól származottak új generációbéliek; ahoz képest, mindaddig, míg azon Öreg Birkák Közül valamelyes az Osztályba lészen, azoknak Bárányai az első generációhoz tartozván, annak jelével jelettetnek meg, mely proportio tehát a' Többi anya Birkák bárányainak jelettetéseken is observáltasson. Hogy tehát ezen két pontokban meg határozott jelettetés könyebben, és hiba nélkül meg eshessen, az ellés ideje alatt a' Szakaszok sráglák által választassanak el egymástól, valamint tehát ezen kevés időre, még t. i. az ellés tart, úgy különösen a' Hágatásnak 6 hetekig tartandó idejébe (hogy az 5-ik Pontban ki tett Mód szerint mehessen végbe) Napszamosok, és alkalmas Pásztorok fogadtathatnak.

Ezen fel osztás és hágatás Mődja, a' mint az 1-ső, 2-ik, 3-ik, 7-ik, 6-ik 10. 12. pontokban világossan ki vagyon téve, az Uradalmi particularis Anya Sereget illetvén, a' Többi Seregekkel oly móddal kell bánni, hogy t. i.

13. Azon Külsőbb Majorbeli Seregek, gyapjak feinságához képest Numerizáltassanak, 's a' particularis, Anya Seregekben nevelt kosok pedig, sub *B.* rekesztett formula szerint classificáltatván, osztassanak fel azon Seregek között a' Második pontban Ki tett generalis Regulára vigyáztván; hogy t. i. minden Seregbéli Anya Birkákhoz a' Gyapjura való nézve jobb, de legalább hasonló feinságú Kosok kerestessenek, hogy pedig a' Nyöstény Birkának száma az Uradalomban oly feles lenne, hogy a particularis Anya Serege a' többieket válogatott jó féle Kosokkal, el nem győzné, azon esetre az első nrus alatt lévő Seregből (értvén a' Majorbélieket) választassanak ki anyi Birkák, hogy azoknak nevendékjei, a' pticularis anya Seregbélivel a' többi Nrus alatt lévő külső seregeket az azokhoz meg kívántató Friss Kosokat elgyőzhessék, 's ahoz képesl tehát minthogy ezen Sereg a' particularis Anya Sereg Segedelmére választatott, az azeránt már meghatározott mód szerint Fog manipuláltattni; a' mi tovább a' Többi Nrus alatt lévő Seregeket illeti, azoknak hágatásokban a 4-ik és 5-ik jelettetéseken pedig a' 8-ik és 9-ik pontokban elől adott útmutatásokat egy általjában bé tellyesítsék, azokhoz járulván még az is, hogy a' Toklók, az az a' Másodfüre ment Nyösténynek a' hágatás idején külön legeltessenek, 's valamint azoknak, úgy a' Többi Anya Birkának is hágatásokról, a' 7-ik Ponthoz ragasztatott hágató Protocollum fog vezettni, mely az Ispányok és Gazdák által az Uradalmi Tisztségnek küldessen bé, mely szerint az azokhoz meg kívántató kosok osztassanak ki.

14. Ezek szerint, a' 3-ik szám alatt kitett Generale principiumnak, egy általjában lévő bétellyesetését, melyet a' kosok egyik osztályból a' másikba, egyik Nrus alatt lévő Seregből a' másodikba által tétetődven, nem léssen szabad a' fentebb megmagyarázott particularis Anya Seregen kívül Más seregbe, semmi szín alatt Kosokat hagyni, úgy ellenbe azon particuláris anya Seregben csak egy kost is ki heréltetni, annyival is inkább, mivel a' gyapjúnak feinságát csalhatalanul csak a' második nyérés után valamelyes Goromba haszonvehetetlen Kos a' Seregbe találtatna, ez csak akkor tétethessen ki.

15-ik. A' Birkáknak fogai egyről egyre megvizsgáltatván, mustráltassanak ki azok közül azok, a' melyek telelésre nem alkalmasak azonnal, mihelyest Bárányoktól elválasztattnak; annak utánna valamely Zsiros legelőn egy Hónapig külön legeltettvén adassanak el.

A Nyári Legelésről.

1. A' Birka Seregnek legelői, osztassanak fel 3. Különös szakaszokra, azon szakaszoknak egyikén 14. Napokig legeltettvén, hajtassanak a' másokra, 's úgy a' 3-ikra, mely változtatás által a' Birka Seregek mindétig friss eledelt találnak. Ezen fel osztás a' Districtualis Ispány által essen meg és Mutatasson ki a' pásztoroknak. Annak a' fel osztásában arra Kell vigyázni; hogy a' legjobb, és leg szárazabb része a' Bárányok, és kosok számára hagyatasson. Továbbá találtatnak néha a' Birka Seregekben, némely beteges Birkák, melyeket az egészséges Seregtől elválasztva, szükséges legeltetni; az Illyetén Birkáknak tehát aklaikhoz közel hagyatasson egy Különös legelő, Mely 3 Szakaszokra szinte Úgy osztasson fel, 's árokkal, v. tölgy Fa hasábokkal Kerétesse bé, és abban a' Beteg Birkák Nemek, és betegségekhez Képest egymástól választassanak el.

2. Különösen vigyazzon arra az Uradalmi Tisztség, hogy azon szakaszokban valami Nedves legelő, és vagy Bozót ne essen; hogy ha olyatén Nedves, és Bozótos helyek azon osztályból ki Keréttethetnének, azon esetre érzékeny szivekre Kötvén a' Seregek pásztorainak azon bizonyos veszedelmeket, melyek az Olyatén bozótos helyeken való legeltetésből a' Seregre háromlanának; a' szorgalmatos őrzéssel leendő elkerüléseket nekik meg hagyják az Uradalmi Tisztségek pedig Különös idő Pontokban azon 3 Szakaszbeli Legelőben gyakrabban vizitálják meg a' Sereget, hogy vallyon a' nekik kimutatott szakaszokban legeltetnek é a' Pásztorok és ha ellenkezőt tapasztalának, elsőben ugyan Kemény Dorgálással, de ezután testbeli büntetés által is szorítsák az engedelmességre azon Pásztorokat.

3. A' Birka Seregeknek nem tsak a' Bozótos legelő; hanem az Esők által is megnedvesedett Fű is ártalmas; azon okból a tartós esős időkbe, a' particularis Anya Seregek, ha lehetséges, Ki ne hajtassanak, hanem aklaikban Száraz eledellel tartassanak, hiv vigyazattal legyenek továbbá árra; hogy nedves időben a' Birka Seregek a' meg ugarlott szántó Földeken ne legeltessenek, mivel az azokon találtató Füveknek gyökerei gyengén álván, a' Birkák azokat ki huzván azokkal némely Föld részeket is le Nyelvén, tüdő rothadásba esnek.

4. Minden Birka Seregek általjában a' jó időben is tsak a' Harmatnak fel száradása utánn botsajtassanak legelőre. Estve pedig, a' Harmatnak le hullása előtt okvetetlen a' háló Tanyára hajtassanak, mely az Ugar szántó Földeken légyen, és minden Kifogások nélkül azok Majus hónapnak Közepétől kezdvén, Septembernek végig Száglyák Között Fektetessenek, mely seregekegyedül a' tartós esőzésekbe; égi háborúba; vagy szélvészbe hajtattassanak haza. Végezetre.

5. A' Legeltetésben illy rendet tartson; hogy t: i: Aprilis hónapnak Közepe táján az Anya Birkák terheitől meg szabadulván, minek utánna valamennyire a' Zsirossabb Száraz eledelen meg erősödek, legelőre botsajtassanak; de Délbe, és estve Bárányaikhoz haza hajtattassanak; és tsak akor botsajtassanak Bárányaikkal, a' legelőn öszve, a' midőn már azok meg erősödve a Járast anyáikkal elgyőzik. Junius végével okvetetlen választassanak el annyaiktól, 's külön legeltessenek, observáltasson továbbá a' legeltetésben általjában ezen gradatio: hogy t: i: száraz eledelről nem egyszerre Fogassanak füre, Fűről pedig száraz eledelre, hanem minek utánna Füre hajtattattak volna, leg alabb 14 Napokig regelenként adatasson azoknak valamelyes jó féle szetska, úgy nem Külömben 8-ber végével a' midőn már a' fű hervadni, ereje pedig tsügedni kezd.

6. Minthogy a' Birkáknak egésségek 's ételhez való vágyódásoknak Fent tartására nyári időben Különössen Szükséges a' Sózás, mivel a' Közönséges tapasztalás szerént is, a' midőn a' Birkák a' Sót legörömostebb nyalják ekkoron bizonyos bél változásokat éreznek, szorgalmatosan vigyázzanak azon idő pontra, és azoknak azonnal válutskájukba annyi por Sót hintsenek, a' mennyit tsak fel nyalni kívánnak, mely sózást mint annyiszor meg Kell ujjitani, a' menyiszer tsak észre vétetik. hogy azt a' Birka Seregek meg Kévánják. A' Sózás mindenkor estve a' Midőn a' Sereg haza hajtatik, essen meg; másnap reggel pedig Későbbben botsajtassanak itatásra; né hogy a' Só Nyalás utánn Feletébb szomjusok lévén, sok vizet igyanak, mely nékiek ártalmas lenne.

A' Téli Tartásról.

1. A' Birkáknak Külső tekintete, Nagysága, és a' Gyapjunak Meny-nyisége egyedül a' jó téli, és Nyári tartástól Függ, mivel ha a' Birka éhséget szenved, annak gyapja szokott Nevekedésében meg nem maradhatván lehül; Meg hagyatik azon okból az Uradalmi Tisztségeknek, hogy a' Birka Seregek Számára elegendő jó féle takarmányt takarétsa-
sanak; melybe hogy soha szükségét ne szenvedjen, minden esztendő-
ben kell valamit félre tenni. — Tovább a' Lóhere Nemek termesztése Ajánltatik, Még is ennek Szénára való tsinálásában, a' Szokott praecau-
télák meg tartassanak.

2. Hogy a' Takarmány annál inkább meg Kéméltessék, Kell szetskát metszetni Fele Lóher szénából, és felére szalmából Ez a' Pásztorok Kötelessége. Az öreg Marha, és ürük' Kapnak 3 font Szetskát, és Estve $1\frac{1}{2}$ font Szalmát, a Toklók 2 font Szetskát, és $1\frac{1}{2}$ font Szalmát, a' Bárányok $1\frac{1}{2}$ font Szetskát, és 1 font szalmát. — A' Télnek kezdete, és végével a leg jobb Takarmány etetessen; — Úgy szinte az ellésben, Répa Nemek. — Az erőtlenebbek Különösen választatván tápláltassanak.

Nyirés.

3. A' Nyirés Májusban esik; A' Bárányoknál Augusztusban A Mosás és Usztatás után; 3. Classissra osztatik a' gyapju, 1-ő a' Nyak és Hati Gyapju, 2-ik az Oldal, 3-ik A' hasi gyapjú; hogy pedig ebben Confusio ne essen, minden nyírnü tsak egy részét vágja le a' Birkának. — A Gyapju essőben' küldetessen el. — Ajánltatik az Oculatió.

4. A' Pásztoroknak meg engedtetik minden 100 Darabra, 15 tartani (inclusive mind a' Pásztorokét) úgy még is; hogy ezek Marhái Conscribáltatván, betsültessenek még, és az Uraság Szabad Dispositiójára engedtesse, és tsak esztendő végével, midőn az egész Seregtől bé jött jövedelem ki jő, a' Rátájokat kapják

Pásztorok Remuneratiója.

$4\frac{1}{2}$. Remuneratio A' Pásztoroknak minden Nyirett Birkától $1\frac{1}{2}$ xr. Ebből $\frac{1}{2}$ x Birkási, az 1 x pedig 10 részre Osztatik, és 5 részt abból kap az első Bujtár, 4-et a' 2-ik; 3-át a' 3-ik, 2-öt a' 3-ik etc. — Ezen kívül minden forinttól az az a' Gyapju Ára minden forintjától 1 pénz, Melyből a Gazda $\frac{1}{2}$ pénzt. kap; a' Többi az előbeni Cynosura szerint.

A' Birkas a' Bujtárokat el nem eresztheti, hanem a Tisztség.

Az Ispány Honapi Pontjai. No. VI.

1. Vizitálta é a' Seregeket a' Legelön, és Hogyan találta?
2. Nyáron a' Meg Határozott Fektetés; Télen pedig a' Szetska vágás hogy folytattattak?
3. A' Sóból és Takarmányból Mennyit Consumált a' Sereg, és beérié véle?
4. A' Birkás Bujtárjaival együtt bétellyesítik é Kötelességeket?
5. Valami Különös nyavalya nem uralkodik é a' Seregen, és ha Uralkodik mi okból?
6. Őszel inoculattattak é a' Bárányok; hány Darab; mitsoda effektussal; és ha nem, mért nem?

(Eredelije a csurgói ev. ref. főgymn. könyvtárában.)

E juhászati instructió szerzője — Nagyváthy Kálmán pozsonyi ügyvéd úr. véleménye szerint* — a „Szorgalmatos mezei gazda“ írója, a keszthelyi uradalom volt kormányzója: *Nagyváthy János* georgikoni igazgató.

Közli: RUISZ GYULA.

* L. „*Nagyváthy János élete*“ című füzetének 20. lapját.